

Каялы Өзжан

**КЕЛЕЧЕК МУУНДУ ТАРБИЯЛООДО ДАСЫККАН
МУГАЛИМДИН МААНИСИ**

Каялы Өзжан

**ЗНАЧЕНИЕ КВАЛИФИЦИРОВАННОГО УЧИТЕЛЯ
В ВОСПИТАНИИ БУДУЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ**

Kayala Ozhan

**VALUE EXPERIENCED TEACHER EDUCATION
FUTURE GENERATIONS**

УДК: 371:378/147.11

Макалада мугалимдин кесиби, анын жөндөмү, жана дасыккан мугалимдин келечек муунду тарбиялоодогу мааниси каралган.

This article discusses the teaching profession, its skills and the value of an experienced teacher in the education of future generations.

Азыркы учурда илим жана техникада болуп жаткан өзгөрүү жана өнүгүүлөр коомдун түзүлүшүн да болуп көрбөгөндөй ылдамдык менен өзгөртүүдө, мунун натыйжасында билим берүүнүн максаттары, усул-ыкмалары жана мугалимдин салттуу ролдору да өзгөрүүдө. Бул өнүгүүлөрдүн табигый натыйжасы катары коомду түзгөн ар бир адамдын коомдогу өзгөрүүлөргө ылайыкташуусу жана коомго өз салымын кошуусу үчүн билим берүү мекемелерине жана ал жерлерде эмгектенген мугалимдерге эбегейсиз зор милдет жүктөлүүдө. Мугалимдер мезгилдин талабына ылайык аларга тагылган милдеттерди (ийгиликтүү түрдө) ишке ашыруусу керек. Бул жагынан алганда, мугалимдердин маселесинин барган сайын чоң мааниге ээ боло баштагандыгы талашсыз. (1)

Мугалимдин кесиби адамды тарбиялоочу кесип болгондуктан мугалимде сөзсүз түрдө адамды сүйүү деп да аталып жүргөн "педагогикалык сүйүүнүн" болуусу керек. Муну өз кесибине болгон сүйүү деп да атасак болот. Мугалимдик кесип - көп киреше берүүчү кесип эмес, адамдын көүүлүн табуучу, боорукердиктин кесиби. (2)

Мугалимдин негизги милдети - окуу жайдын жана сабактардын максаттарынын негизинде окуучуга туруктуу мамиле өзгөчөлүктөрүн жаратуу. Мугалимдин бул милдетин аткаруусу, ошондой эле максаттардын ишке ашуусу үчүн ошол тармакка тиешелүү билимге жана үйрөнүү тажрыйбасын жарата турган чөйрөнү түзө ала турган кесиптик билимге эгедер болуусу кажет. Бул эки башка тармакка тиешелүү мамиленин бирине ээ болбогон мугалимден керектүү жыйынтыкты күтүүгө болбойт. (3)

Балоглу педагогикалык билим берүүнүн үч тармагын эки кабаттуу үйгө окшоштурат. Жалпы маданият үйдүн пайдубалын түзөт. Тармактык билими -педагогикалык билим берүү программаларынын бекем пайдубалынын үстүнө курулган биринчи кабаты. Педагогика болсо имаратты толуктаган экинчи кабат болуп саналат. Мыкты педагогикалык билим алуу үчүн имараттын эки кабаты бирдей бекемдикте болуусу зарыл.

1-классты башкаруу

2-педагогикалык билими

3-тармактык билим

4-жалпы маданият

Жалпы маданият тармагына тиешелүү билим жана жөндөмдүүлүктөр. Түрк тили, тарых, география, мекендешик, математика, билим философиясы, психология, социология, экономика, искусство, жалпы медициналык билим, илим жана технология, табигый жана маданий байлыктарды коргоо, жарандык коргонуу ж.б. тематикалык тармактарды камтыйт. Мугалимдердин жалпы маданият боюнча билим жана жөндөмдүүлүктөрү төмөндөгүлөр: (5a)

1. Окуя жана фактыларды ар кандай сабактарга тиешелүү түшүнүктөрдү колдонуу менен түшүндүрө билүү.

2. Ар кайсы сабактарга тиешелүү маалыматтарды окуяга тиешелүү тармак менен байланыштыруу.

3. Окутуу учурунда окуучуну сабакка даярдоо, мотивациялоо.

4. Окутуу учурунда мисалдарды берүүдө, окшоштук жана айырмачылыктарын көрсөтүүдө, анализ жана синтез жасоодо башка сабактарга тиешелүү маалыматтарды колдонуу.

5. Окуучуларды жалпы маданиятка тиешелүү тажрыйбаларын өнүктүрүүгө шыктандыруу.

Мугалимдин адистигинин экинчи өлчөмүн жеке тармактык билим түзөт. Жалпы билим берүүчү мекемелер маданияттын жана илимдин жемиши болуп эсептелген билим жана жөндөмдөрдү үйрөтүүнү максат кылышат. Өлкөбүздөгү билим берүү программалары негизинен тарых, география, математика, адабият сыяктуу тематикалык тармактарга карата түзүлгөн. (6)

Мугалимдердин бул тармактар боюнча адистиги окуучуларга түздөн-түз таасир бере ала турганчалык маанилүү болуп эсептелет. Мугалимдердин жеке тармакка тиешелүү билим жана жөндөмдүүлүктөрү төмөндөгүлөр: (5b)

1. Негизги маалыматтарды, түшүнүктөрдү, принциптерди ар кандай формада түшүндүрүү.
2. Ар кандай көз караш, пикирлерди жаратуу, үйрөнүү жолдорун, изилдөө жана анализдөө ыкмаларын түшүндүрүү.
3. Окуу адабияттарын жана материалдарын баалоо жана тандоо.
4. Тиешелүү тармак боюнча изилдөө жүргүзүп илим жаратуу.
5. Окуучуларды тармакка тиешелүү суроолорду берүүгө, ой-пикирлерди ар кандай перспективаларга жараша чечмелөөгө жана илим жаратууга шыктандыра турган программаларды колдонуу жана өнүктүрүү.
6. Окуучунун керектүү билим жана жөндөмдүүлүктөрдү башка тармактар менен байланыштыруусуна мүмкүнчүлүк бере турган сабактар аралык үйрөтүү тажрыйбаларын жаратуу.
7. Тармакка байланыштуу маселелерди үйрөнүү, аларды чечүүнүн жолдорун издөө, аларды чечүүнүн ылайыктуу жолун тандоо, колдонуу жана баалоо.

Мугалимдин ээ болуусу керек болгон үчүнчү адистиги педагогикалык адистиги болуп эсептелет. Булар: окуучуну таанып-билүү, окутуу процессин пландоо, материалдарды өнүктүрүү, окутуу-үйрөтүү, үйрөтүүнү башкаруу, жетишкендиктерди баалоо, жол көрсөтүү, кеңеш берүү, негизги жөндөмдүүлүктөрдү өнүктүрүү, жекече окутууну талап кылган окуучуларга жардам берүү, сабактан тышкары иштерге активдүү катышуу, өзүн өнүктүрүү, окуу жайды өнүктүрүү, окуу жай менен айлана-чөйрөнүн байланышын өнүктүрүү. (5c)

Мугалимдик кесипти тандай турган адамдардан бул кесиптин өзгөчөлүктөрүн билип, түшүнүп жана бул кесипти сүйүп тандоолору керек. Ар бир башка кесип сыяктуу эле мугалимдик кесиптин да өзүнө гана таандык билүү, туюм жана кыймыл-аракетке негизделген өзгөчө сапаттары бар. Талапкерлердин кесипке тиешелүү кээ бир маалыматтарга, билимге негизделген жөндөмдүүлүктөргө ээ болуудан сырткары баларды сүйүү, үйрөнүүнү, үйрөтүүнү сүйүү, буларга зарыл болгон кыйбастык жана каалоо сезимдери жана адаттары сыяктуу эмоционалдык мамилелерди да үйрөнүүлөрү керек. (7)

Мугалимдик кесиптин аныктамасы Улуттук билим берүүнүн негизги мыйзамынын 43-беренесинде да берилген. Ал жерде: "Мугалимдик кесип - мамлекеттин билим берүү, тарбия жана муну менен байланыштуу башкаруу милдеттерин моюнуна алган жекече адистик кесиби. Мугалимдер бул милдеттерин Түркия Республикасынын Улуттук билим берүүсүнүн максаттарына жана негизги принциптерине ылайык аткарууга милдеттүү" - деп жазылган.

"Азыркы учурда "билиген адам үйрөтөт" деген ураан таптакыр жарабайт. Билген адам билимин уюшулган түрдө кантип үйрөтүшү керектигин да билүүсү кажет. Бул болсо мугалимдик кесиптин адистик билимдерин окуп-үйрөнүү менен гана ишке ашат. Окумуштуу-физикти физика мугалиминен, окумуштуу-химикти химия мугалиминен, тарыхчы-окумуштууну тарых мугалиминен айырмалап турган өзгөчөлүк - мугалимдик кесиптин ээлеринин мыкты жалпы маданият жана тармак боюнча алган билиминен тышкары мыкты педагогикалык кесиптик билимге ээ болгондугунда". (8)

Эгер мугалимдин педагогикалык билими жетишсиз болсо, жол көрсөтүүчүлүк жана лидерлик сапатка ээ болбосо, дисциплинага бош, кадыр-баркы төмөн болсо, адеп-ахлак жана мүнөзү жагынан кем болсо класста позитивдүү психологиялык атмосфера жарата албайт. Тескерисинче, кээ бир учурларда өзү да класстын жалпы каалоосуна баш ийип, класка туура багыт берүүнүн ордуна, өзүн класс башкара турган абалга түшүп калат. (9).

Адабияттар:

1. Сөзер Эрсан 1988 "Түрк университеттериндеги мугалимдерди даярдоочу программалардын мугалимдик кесипке тиешелүү мамилелерди үйрөтүү жагынан таасирдүүлүгү". Анадолу университетинин педагогикалык факультетинин журналы, 4 (1-2): 103-120.
2. Челиккая Хасан 1997 "Билим берүүгө киришүү" (Педагогикалык колдонмо максатында) Стамбул, "Альфа" басмаканасы.
3. Эрден Мөнире 1995 "Мугалимдике талапкерлердин педагогикалык сабактарга карата мамилелери" Хажеттепе университетинин педагогикалык факультетинин журналы, 11: 99-104.
4. Балоглу Нури. "Классты таасирдүү башкаруу". Анкара: "Баран офсет" 2001
5. Улуттук билим берүү министрлиги. Мугалимдерди даярдоо жана билим берүү башкармалыгы. Мугалимдин адистиктери. Анкара: Улуттук билим берүү министрлигинин басмаканасы, 2002.
6. Эрдем Али Рыза. "21-кылымдын босогосунда кандай адамдын моделин тарбиялайбыз". Анкара: "Аны" басмаканасы. 1998
7. Жан Ниязи 1998. "Мугалим жана башкаруучунун таасирдүүлүгүнүн окутуудагы ролу" "Билим берүүнү башкаруу" журналы, 13:55-69.
8. Күчүкахмет Лейла 1986. "Окутуунун принцип жана ыкмалары" Анкара: А.Университетинин педагогика илимдери факультетинин басылмасы, № 152
9. Демирел Өзжан 1989. "Чет тил мугалимдеринин адистиктери". Хажеттепе университетинин педагогикалык факультетинин журналы, 4: 5-26.

Рецензент: д.пед.н., профессор Бабаев Д.Б.